

Peredy Zoltán – Barkó József

K+F jogszabályok néhány OECD-tagországban *

A tudományos kutatásnak és a fejlesztésnek kulcsszerepe van a nemzetgazdaság versenyképességének, a társadalom életminőségének és a foglalkoztatás színvonalának javításában. A kormányzati tudomány- és technológiapolitika feladata, hogy ehhez kedvező feltételeket teremtsen. Korábbi cikkünkben néhány európai ország gyakorlatát ismertettük arról, hogy a Tudomány- és Technológiapolitikai Kollégiumhoz hasonló jellegű szervezetek hogyan segítik a kormányok munkáját, milyen feladataik, hatásköreik vannak, kikből tevődik össze a testület. A bemutatott példák alapján megállapíthattuk, hogy Magyarország e tekintetben is követi az európai országok gyakorlatát. Most arról szólnunk, hogy a kutatással és fejlesztéssel, valamint a tudomány- és technológiapolitikával kapcsolatban milyen szintű jogszabályok vannak érvényben az előző cikkben említett országokban, kiegészítve ezt a tudományos kutatás és technológiafejlesztés legfontosabb bázisának tekintett Amerikai Egyesült Államok és a szomszédos Ausztria gyakorlatával.

Ausztria

Az Osztrák Szövetségi Alkotmány biztosítja a tudományos élet szabadságát. A kutatás és fejlesztés preferált területeit, közpénzen fenntartott intézményrendszerét és finanszírozásuk módját a Szövetségi Kormány határozza meg. A kutatással és a fejlesztéssel a következő jogszabályok foglalkoznak:

1. Kutatástámogatási törvény

A törvény két, a kutatást és a fejlesztést pályázati rendszerben támogató pénzügyi alap: az alapkutatásokat finanszírozó Tudományos Kutatási Alap, valamint az iparorientált alkalmazott kutatásokat és fejlesztéseket finanszírozó Ipari Kutatási Alap működésének feltételeit szabályozza.

---

* Az elemző összeállítás az említett országokban szolgálatot teljesítő magyar tudományos és technológiai attasék által megküldött anyagokon, jelentéseken alapul.

2. Kutatásszervezési törvény

A jogszabály egységesíti a szövetségi alapokból nyújtott kutatástámogatás elveit és tárgyát, a Szövetségi Kormány tudomány- és technológiapolitikájának elveit, a parlamenti beszámoló formáját. Tartalmazza a kutatás és a fejlesztés támogatásával, valamint a szerződéses kutatásokkal kapcsolatos definíciókat, a felsőoktatási kutatóhelyeken és más, közpénzből fenntartott tudományos műhelyekben folytatott kutatás jogi és szervezési szabályait.

3. Egyetemszervezési törvény

Ez szabályozza az osztrák egyetemek szervezeti felépítésével, infrastruktúrájával, emberi erőforrásaival, autonómiájával kapcsolatos technikai és pénzügyi jellegű kérdéseket.

4. Innovációs és Technológiai Alapról szóló törvény

A törvény összefoglalja az Innovációs és Technológiai Alap feladatait az alkalmazott kutatások és fejlesztések támogatásában, a kutatási eredmények piaci hasznosításában, valamint a nemzetközi technológiatranszfer elősegítésében.

Amerikai Egyesült Államok

Az Amerikai Egyesült Államoknak nincs egyetlen, általános érvényű tudományos és technológiai törvénye. Az USA-ban az átfogó, stratégiai törvénykezés általában nem jellemző, mivel az ilyen jellegű törvényjavaslatok a Kongresszusban az erős érdekérvényesítő képességű lobbik valamelyikének ellenállásán megbuknának. Az amerikai törvényhozás ezért hagyományosan a konkrét eset szabályozását részesíti előnyben. Ez természetesen a kutatással és fejlesztéssel kapcsolatos területre is vonatkozik. Itt az elmúlt években felfülemlett nagy tömegű joganyag zöme valamely adott intézmény, régió vagy szakterület speciális kérdéseivel foglalkozik. De ezekből kiemelhetők azok a törvények, amelyek a kutatás és a fejlesztés számára a szabályozott kérdések körét, illetve hatásukat tekintve a legjelentősebbnek bizonyultak. Ezek – a teljesség igénye nélkül – a következők:

1. Bay–Dole egyetemi és kisvállalkozói szabadalmi eljárási törvény

Ez a jogszabály olyan egységes szabadalmi politikát határoz meg a kormányzati, tudományos és technológiai intézmények számára, amely lehetővé teszi, hogy kizárólagos licencjogokat adjanak át az USA-ban bejegyzett kisvállalkozásoknak és egyetemeknek. Korábban a magánszféra és az egyetemek nem fordítottak jelentős erőforrásokat a kormányzati szférával közösen végzett kutatásra és fejlesztésre. A kormányzati támogatással létrehozott kutatási és fejlesztési eredményekre ugyanis olyan szövetségi licencjogok vonatkoztak, amelyek nem tették lehetővé a kizárólagos licenc-szerződéseket, a versenytársak számára is elérhető és hasznosítható eredmények megvalósításához nem fűződött piaci érdek. Ez a helyzet gyökeresen megváltozott a törvény hatálya lépésével, a szabadalmi és a technológiatranszfer tevékenység erőteljes növekedésnek indult.

2. Stevenson–Wylder technológiai innovációs törvény

Ez a jogszabály a szövetségi kormányt fokozottabb szerepvállalásra ösztönzi a gazdasági célú innovációk támogatásában. A törvény a szövetségi kutatóintézetek kötelezettségévé tette a technológiatranszfert: az intézeteknek azonosítaniuk kell a gazdaságilag hasznosítható technológiákat, és gondoskodniuk kell arról, hogy ezek kompetens magánvállalkozásokhoz kerüljenek. Ennek gyakorlati megvalósítása érdekében minden szövetségi kutatóintézet technológiatranszferrel foglalkozó irodát köteles működtetni. A rendelkezések „Ipari Technológiai Központok” létrehozására is utasítják a kormányt az egyetemek és más non-profit intézmények mellett. Ezek a központok rendszeresen jelentést készítenek a finanszírozásukat biztosító intézménynek (ez bármelyik kormányintézmény lehet), elősegí-

tik a technológia-transzfert, a kutatások során létrehozott technológiák piacra jutását. A kormányzati intézmények ezeket jogdíj fizetése nélkül hasznosíthatják, minden más piaci szereplő üzleti alapon köthet a Központokkal licenc-megállapodásokat. A Központok munkájának támogatására a Nemzeti Tudományos Alapítványt (National Science Foundation) jelölték ki.

3. Nemzeti kutatási együttműködési törvény

Ez a törvény kimondja, hogy a kutatási és fejlesztési tevékenységre a trösztellenes törvény előírásai csak korlátozott körben alkalmazhatók, mivel a hosszú megtérülési idejű, nagy kockázatú befektetés számtalan esetben csak a vállalatok közötti együttműködéssel valósítható meg. Trösztellenes alapon az ilyen fajta kooperációt nem lehet megtiltani, elmarasztalás esetén pedig a kifizethető kártérítések köre és összege is korlátozott. A törvény alkalmazásához elengedhetetlen a kutatási és fejlesztési tevékenység pontos definíciója, ezért a jogszabály meghatározza, hogy mely tevékenységeket kell kizárni ebből a körből.

4. Kisvállalkozói innováció-ösztönzési törvény

Ez a jogszabály előírja a kutatási és fejlesztési feladatokat is ellátó kormányzati intézmények számára az 1982-ben létrehozott Kisvállalkozási Innovációs Kutatási Programok, valamint a Kisvállalkozási Technológia Transzfer Programok működtetésének feltételeit, illetve biztosítja az ezekhez szükséges forrásokat.

5. Kormányzati teljesítményről szóló törvény

A kutatásban és fejlesztésben érintett kormányzerveknek ötéves időtartamra vonatkozó, háromévenként aktualizálandó, a megvalósítandó célokat és feladatokat tartalmazó stratégiai terveket kell benyújtaniuk a Fehér Ház Költségvetési és Koordinációs Hivatalának, illetve a Kongresszusnak. Ezen kívül évente jelentést kell benyújtaniuk az előző évben a tudomány és technológia területén megvalósított feladatokról és eredményekről. Ezeket a megfelelő teljesítménymutatók segítségével össze kell hasonlítaniuk a stratégiai tervben foglaltakkal is.

6. Technológiatranszfer kereskedelmi hasznosítási törvény

A jogszabály a szabadalmak és a technológia licencek szabályozásával kapcsolatos Stevenson-Wylder és a Bay-Dole törvényeket módosítja nemzetbiztonsági szempontok figyelembevételével. Ennek legfontosabb eleme, hogy a szövetségi tulajdonú találmányokra vonatkozó technológia licencszerződésekre garanciát kell vállalni a gazdasági hasznosulásra, és ennek folyamatát nyomon kell követni. A licenc visszavonható, ha megsértik a szerződésben foglalt trösztellenes előírásokat.

Megállapítható, hogy ezek a jogszabályok a kutatási és fejlesztési együttműködések, a létrejött eredmények gazdasági hasznosulását és a technológiatranszfer tevékenységet igyekeznek előmozdítani. Érdemes megemlíteni, hogy az adott év kutatási és fejlesztési költségvetésének főbb elemeit a törvényhozók *külön törvényben* szentesítik.

Egyesült Királyság

Az Egyesült Királyságban jelenleg nincs hatályos jogszabály a kutatásról és a fejlesztésről, illetve a tudomány- és technológiapolitikáról. Ezen a területen alapvetően az Európai Unió jogi szabályozásának megfelelő gyakorlat érvényesül. A közelmúltban a brit parlament alsó házában beterveztették a nemzeti tudományos stratégia kialakításáról szóló törvényjavaslatot. Ennek fő célja az Országos Tudománystratégiai Tanács létrehozása, amelynek feladata a kutatás és a fejlesztés finanszírozásának figyelemmel kísérése, a tudományos műhelyeknek és a területért felelős államtitkárnak nyújtandó tanácsadás. Gondoskodnia kell a nemzeti kutatási és fejlesztési programok megvalósításáról és finan-

szírozásáról, valamint foglalkoznia kell az ezzel kapcsolatos oktatási problémákkal is. A Tanács a parlamentnek tartozna évente beszámolni. A törvényjavaslat megszületése annak a felismerésnek köszönhető, hogy a tudomány és a technológia fontos szerepet játszik a brit politikai döntések megalapozásában. A törvényhozók meggyőződése, hogy számos, a társadalom széles rétegeit, a gazdaságot érintő kérdésre a tudomány fogja megadni a választ. A törvényjavaslat hangsúlyozza, hogy a kutatás és a fejlesztés költségvetési támogatásának, valamint a vállalatok ilyen jellegű ráfordításainak alakulását nagymértékben befolyásolja, hogy a szakértők és a döntéshozók mennyire tudják megértetni és elfogadtatni a közvéleménnyel a tudománynak az emberek életminőségének javításában, a gazdaság fejlődésében, a munkahelyek megteremtésében és megőrzésében betöltött szerepét.

Finnország

Finnországban jelenleg nem létezik hatályos jogszabály a kutatásról és a fejlesztésről, illetve a tudomány- és technológiapolitikáról. Az ezzel kapcsolatos irányelveket a finn tudománypolitika legfőbb koordinatív szerve, a Tudomány- és Technológiapolitikai Tanács által 3 évenként kiadott, „*A tudásalapú társadalom*” című dokumentumban foglalják össze. A legújabb kiadás 2000. I. félévében várható. A most széles körben hozzáférhető legutóbbi kiadás a finn kutatás és fejlesztés intézményi felépítése, a finn nemzetközi tudományos és technológiai kapcsolatok, valamint a finanszírozás területén ismerteti a jelenlegi helyzetet és összegzi a továbblépéshez szükséges tennivalókat. Elemzi a tudásalapú, információs társadalom létrejöttéből adódó, társadalmi, gazdasági, oktatásügyi kihívásokat, foglalkozik az információs társadalom hosszú távú előnyeivel és veszélyeivel. Külön figyelmet szentel a kutatói és oktatói életpályával, valamint a kutatás és a fejlesztés eredményeinek gazdasági hasznosításával kapcsolatos kérdéseknek.

Franciaország

Franciaországban a Nemzetgyűlés az éves költségvetés részeként szenátusi jóváhagyás után fogadja el a kutatási és fejlesztési költségvetést. Ez azt jelenti, hogy *évente törvény rendelkezik a tudomány- és technológiapolitikáról*. A 2000. évre szóló kutatási és fejlesztési költségvetési tervezet prioritásokat fogalmaz meg, és azok finanszírozására az előző évi költségvetési előirányzatokhoz képest többlet forrásokat biztosít. Ezek a kiemelt területek a következők: génszerkezeti program, AIDS- és malária program, munkahelyi körülményeket javító program, urbanisztikai program, orvosi technológiák programja, valamint mesterséges intelligencia program.

Az éves jogszabályi kereten kívül létezik egy, a Nemzetgyűlés által 1999-ben elfogadott, hosszú távra szóló *innovációs és kutatási törvény* is. Ennek főbb rendelkezései az alábbiak:

- az innováció érdekében hozandó általános rendelkezések,
  - a kutatók és a vállalatok közötti együttműködés fejlesztése,
  - pénzügyi kedvezmények az innovatív vállalkozásoknak,
  - országos pályázati rendszer kialakítása az innovatív vállalatok létrehozására,
- 200 millió francia frank költségvetési támogatás az inkubátoroknak és az ún. „indulási alapoknak”,
- a kutatási és fejlesztési tevékenységhez kapcsolódó adókedvezmények reformja az 1999. évi pénzügyi törvényben.

Németország

Az NSZK-ban szövetségi szinten sem a kutatást és a fejlesztést, sem a tudomány- és technológiapolitikát nem szabályozzák törvényekkel és jogszabályokkal. Tartományi szinten is hasonló a helyzet, bár minden német tartomány saját tudomány- és technológiapolitikát folytat. Néhány jogszabály azonban bizonyos pontokon érinti ezeket a területeket:

- A Szövetségi alkotmány biztosítja a tudományos kutatás szabadságát;
- A szövetségi parlament (Bundestag) működését meghatározó törvény megemlíti a Tudományos és Technológiai Szakbizottságot;
- A különféle kutatási és fejlesztési programok pénzügyi támogatását a szövetségi kormány, valamint a tartományi kormányok parlamenti úton törvényi rangra emelt, éves költségvetési tervei jelenítik meg;
- A német egyesítést rögzítő törvény foglalkozik a kutatás és fejlesztés kérdéseivel is;
- A géntechnológiai törvény és az adatvédelmi törvény foglalkozik a kutatási eredményekkel;
- A fentiekén kívül létezik egy kereskedelmi célú, a tudományos kutatással kapcsolatos központi adatszolgáltatási rendszer is.

Szövetségi szinten a német tudomány- és technológiapolitikát a kormányzó pártok által aláírt koalíciós megállapodás, a Bundestag által elfogadott kormánynyilatkozat határozza meg. Ez utóbbi kiter az egyes tárcák feladataira, és betölti egyben az ún. Fehér Könyv szerepét Németországban. (Ezek a dokumentumok jól ismertek az EU tagországok gyakorlatából, a Közösség tevékenységének speciális területeire vonatkozó javaslatokat, ajánlásokat tartalmaznak. Az EU Bizottság által kiadott dokumentumok többek között a versenyképességről, a foglalkoztatásról, az innovációról, a társult államok belső piaci jogharmonizációjáról szólnak. Ha az Európai Tanács részéről kedvező fogadtatásra talál, akkor az abban leírtak EU akcióprogrammá válnak. Az egyes tagországok kormányai külön is kiadnak ilyen, szintén Fehér Könyvnek nevezett dokumentumot, amely nemzeti szinten tartalmazza a kívánt célok elérése érdekében az egyes területeken szükséges tennivalókat).

Olaszország

Olaszországban két hatályos jogszabály létezik, amely kapcsolódik a kutatáshoz és fejlesztéshez.

1. A közigazgatás reformjáról és az adminisztráció egyszerűsítéséről szóló 1997. évi LIX. számú törvény (Bassanini-féle törvény).

A jogszabály új kapcsolatrendszert épít ki a központi kormányzat és a regionális, illetve a helyi önkormányzatok között. A törvény a tudományos műhelyek szempontjából szintén fontos, ugyanis a kutatás és fejlesztés intézményi felépítését egyszerűbbé teszi, ösztönzi a kutatói mobilitást a kutatóhelyek és a vállalatok között. Rendelkezik az egyes tudományos szervezetek autonómiájáról, a tudományos tevékenység és a teljesítmények rendszeres nyomon követéséről, a kutatóhelyek átvilágításáról. Utóbbiak eredményét felhasználják a kutatási támogatások odaítélésénél. A kutatóhelyek alapfinanszírozásánál érvényre juttatja a költségérzékeny és eredményorientált gazdálkodás elveit. Előírja, hogy a tudományos eredmények piaci hasznosítása során annak várható társadalmi-gazdasági hatásait is értékelni, elemezni kell, és ki kell alakítani ennek intézményi hátterét.

2. A 204/98 számú törvényerejű rendelet

Ez a jogszabály a nemzeti tudomány- és technológiapolitika kialakítására, koordinálására, és értékelésére vonatkozó elveket tartalmazza. A kormány feladataként határozza

meg, hogy az általános, a gazdaság egészét érintő gazdasági és pénzügyi terveknek tartalmazniuk kell a kutatás és a fejlesztés számára meghatározott stratégiákat és prioritásokat is. Ezen kívül nemzeti kutatási és fejlesztési programok indítását határozza el, amelyek finanszírozására egy speciális kutatási alapot hoz létre. Az egyes szakértői bizottságok feladatait is ez a rendelet határozza meg.

Következtetések

Az említett országok többségének nincs egyetlen, általános érvényű, kutatással és fejlesztéssel, valamint tudomány- és technológiapolitikával kapcsolatos törvénye, hanem a számos kisebb részterületre kiterjedő szabályozást részesítik előnyben. A magyar gyakorlat összhangban van ezzel, azaz Magyarországon sincs kutatásról, fejlesztésről és innovációról szóló egységes törvény, hanem több, különböző részterületet lefedő, tartalmában EU-konform jogszabály van érvényben. Néhány példa a teljesség igénye nélkül (egyes jogszabályokat azóta többször is módosítottak): a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény, a felsőoktatási intézményhálózat átalakításáról szóló 1999. évi LII. törvény, a Magyar Tudományos Akadémiáról szóló 1994. évi XL. törvény, a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény (röviden szabadalmi törvény), a Tudomány- és Technológiapolitikai Kollégium, valamint a Tudományos Tanácsadó Testület létrehozásáról szóló 1012/1999 (II.1.) számú kormányhatározat.

Néhány országban kormánynyilatkozatot, „Fehér Könyvet” vagy más egyéb, széles körben elfogadott dokumentumot tekintenek érvényes tudomány- és technológiapolitikának anélkül, hogy ennek jogi keretet adnának. Hazánkban hasonló helyzet alakult ki. Néhány szót ennek előzményeiről: Magyarország versenyképességét és az EU-hoz való csatlakozást is érintő probléma, hogy a hazai kutatási és fejlesztési ráfordítások a GDP százalékában mérve alacsonyabbak az EU-átlagnál. A kormányprogram azt a célt tűzte ki, hogy Magyarországon a gazdaság kutatási és fejlesztési ráfordításainak, valamint a költségvetés támogatásainak összege fokozatosan emelkedve 2002-re érje el a GDP 1,5%-át. A fokozatosság elvét követve 2001-ben legalább a GDP 1,2 %-át kell kutatásra és fejlesztésre költeni, és a költségvetési támogatás fokozása mellett a vállalati ráfordítások arányát a teljes ráfordításon belül az ideai 46%-kal szemben 50%-ra kell emelni. Annak érdekében, hogy a vállalatokat ösztönözzék kutatási és fejlesztési kiadásaik növelésére, a Tudomány- és Technológiapolitikai Kollégium (a továbbiakban Kollégium) szükségesnek látja az adókedvezményeket biztosító, indirekt ösztönzők bővített eszköztárának bevezetését és az ehhez szükséges jogszabályi környezet továbbfejlesztését.

Az Oktatási Minisztérium a Kollégium Tudományos Tanácsadó Testületének szakmai közreműködésével elkészítette a „*Tudomány- és Technológiapolitika 2000. Javaslat a Kormány tudomány és technológiapolitikai elveire és cselekvési programjára*” című dokumentumot, amely az átfogó céljaink eléréséhez szükséges feladatokat összegzi. A dokumentum az emberi erőforrások, az intézményi szerkezet, a finanszírozás, az infrastruktúra és a nemzetközi kapcsolatok terén foglalja össze a szükséges tennivalókat, továbbá Magyarország társadalmi és gazdasági felemelkedése érdekében nemzeti kutatási és fejlesztési programok indítását javasolja. Ezekhez a programokhoz öt főirányt jelöl ki: az életminőség javítása, kommunikációs és információs technológiák, környezetvédelmi és anyagtudományi kutatások, agrárgazdasági és biotechnológiai kutatások, a nemzeti örökség és a jelenkori társadalmi kihívások kutatása. A Kollégium a 2000. március 13-i ülésén megtárgyalta és jóváhagyta a dokumentumban leírtakat és felkérte a Tudományos Tanácsadó Testületét az ülésen hozott határozatainak végrehajtására, valamint a munka továbbviteléhez szükséges részletek kidolgozására. Ez a dokumentum tekinthető a magyar kormány jelenlegi tudomány- és technológiapolitikájának.